

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/82445,Bialobrzeski-Czeslaw.html>
24.02.2024, 06:14

Białobrzeski Czesław

BIAŁOBRZESKI Czesław (31 VIII 1878, Powszechonie, Rosja – 12 X 1953, Warszawa), fizyk. Syn Teofila, lekarza, i Haliny z Puchalskich.

Ukończył gimnazjum w Kijowie oraz wydział matematyczno-fizyczny na tamtejszym uniwersytecie. W 1908–10 pracował w laboratorium Paula Langevina w Paryżu, a po powrocie został mianowany (1913) profesorem fizyki uniwersytetu w Kijowie. Po wojnie przez rok (1920) był profesorem UJ, a od 1921 profesorem fizyki teoretycznej UW.

B. prowadził badania teoretyczne głównie z zakresu termodynamiki. Pasjonował się także eksperymentami. Po przybyciu do Warszawy zwrócił się do S. Pieńkowskiego z prośbą o przydzielenie mu powierzchni laboratoryjnej w budynku przy ul. Hożej 69. Jednak zgody nie uzyskał, wobec czego doprowadził do budowy osobnych pomieszczeń dla swego Zakładu Fizyki Teoretycznej przy ul. Oczki 3 i zorganizował tam doskonałe laboratorium poświęcone badaniom dielektryków, promieni kosmicznych i spektroskopii. Uczniami B. w tym laboratorium „Hoża-bis” byli m.in. I. Adamczewski i S. Mrozowski.

B. wykazał jako pierwszy, że w budowie wewnętrznej gwiazd istotną rolę odgrywa ciśnienie promieniowania, ponieważ przeciwdziała sile grawitacji zgniatającej materię gwiazdy (*Sur l'équilibre thermodynamique d'une sphere gaseuse libre*, „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres” 1913). Trzy lata później na taki sam pomysł wpadł astrofizyk angielski A. Eddington, ale w swym artykule nie zacytował B., zapewne nie znając jego artykułu ze względu na działania wojenne. B. dowiedział się o pracy Eddingtona dopiero po zakończeniu wojny i wtedy przesłał mu odbitkę swego artykułu. Jak potem pisał w swym *Szkicu autobiograficznym*: „Otrzymałem niezwłocznie odpowiedź, w

której Eddington, zaznaczając, że nie znał mej pracy mówi: „I congratulate you on having been apparently the first to point out the large share of radiation pressure in the internal equilibrium of a star [‘gratuluje panu tego, że najwidoczniej był pan pierwszym, który podkreślił rolę ciśnienia promieniowania w równowadze wewnętrznej gwiazdy’].

Niestety, poza tym listem prywatnym, Eddington nigdy nie wspominał w swych pracach o odkryciu B., toteż pozostaje ono w cieniu znacznie szerszych dokonań angielskiego uczonego. Osiągnięcie B. jest jednak nadal pamiętane i cytowane (np. G. Tiercy *L'Équilibre radiatif dans les étoiles*, Paris 1935, S. Chandrasekhar *An Introduction to the Study of Stellar Structure*, New York 1939)

Dużym osiągnięciem B. było zorganizowanie w Warszawie (1938) prestiżowej konferencji *New Theories in Physics*, z udziałem najbardziej znanych uczonych zajmujących się wówczas fizyką, z N. Bohrem na czele. Konferencja ta jest powszechnie uznawana za jeden z ważnych etapów rozwoju fizyki kwantowej. Wygłoszone referaty i przebieg dyskusji zostały opublikowane w Paryżu (1939) po angielsku i francusku.

W czasie okupacji B. przekształcił zakład przy ul. Oczki 3 w ośrodek badań fizyko-chemicznych na potrzeby służb miejskich. W ten sposób uratował przyrządy przed wywiezieniem, a asystentom zapewnił legalne zatrudnienie. Była to też przykrywka dla działalności naukowej. Niestety budynek został zniszczony bombą podczas nalotu sowieckiego w dniu 1 IX 1942.

B. interesował się filozofią fizyki, zwłaszcza interpretacją zjawisk atomowych i kwantowych. Podczas wojny przygotował trzutomowe dzieło *Podstawy poznawcze fizyki*. Niestety dzieło to spłonęło podczas powstania warszawskiego 1944. Po wojnie odtworzył skrót tej pracy w objętości jednego tomu. Został on wydany pośmiertnie pod tytułem *Podstawy poznawcze fizyki świata atomowego* (1954).

B. odegrał wielką rolę w rozwoju fizyki w Polsce. Wydał wiele skryptów ze swych doskonałych wykładów dotyczących

poszczególnych działów fizyki teoretycznej. Był jednym z pierwszych propagatorów teorii względności w naszym kraju. Współtworzył Polskie Tow. Fizyczne (1921), a potem był jego wicepresem i prezesem. Należał do członków PAU, a potem PAN. W 1947–51 był wiceprezesem Międzynarodowej Unii Fizyki Czystej i Stosowanej (IUPAP).

Śródka.

Cz. Białobrzęski: *Szkic autobiograficzny i uwagi o twórczości naukowej*, „Nauka Polska” 1927, nr 6; J. Hurwic: *Czesław Białobrzęski. Fizyk i filozof fizyki*, „Postępy Fizyki” 1987, t. 38, z. 3; S. Mrozowski: *Czesław Białobrzęski*, „Postępy Fizyki” 1970, t. 21, z. 5; W.M. Ścisłowski: *Czesław Białobrzęski*, „Postępy Fizyki” 1954, t. 5, z. 4; A.K. Wróblewski: *Nobliwy starszy pan*, „Wiedza i Życie” 2012, nr 4.

Andrzej Kajetan Wróblewski